

DE PRODUCTIE EN HET GEBRUIK VAN WANDTAPIJTEN IN GENT (14DE EEUW – 1542)

Daniel LIEVOIS

In 1975 publiceerde Erik Duverger de meest recente synthese over de productie van wandtapijten in Gent tijdens de Bourgondische periode.¹ Hij steunde zich hierbij op de archiefstudie door Magda Duverger uit 1953.² Een deel van haar bevindingen verscheen in enkele eigen bijdragen.³ Erik Duverger maakte gebruik van haar werk in een ruimere context.⁴ Naar aanleiding van het colloquium ‘Tapestries: Producers, Patrons and Purchasers’ in Glasgow op 24 augustus 2007, werd haar informatie geëvalueerd aan de hand van meer recente inzichten en getoetst aan de originele archiefteksten.⁵ Deze werden aangevuld met bevindingen over het gebruik van tapijten die aan het licht kwamen bij onderzoeken over het Hof ten Walle, alias het Prinsenhof, en het Gravensteen.⁶ De oudere publicaties over dit onderwerp blijven hier buiten beschouwing, tenzij als secundaire bronnen.⁷ Deze evaluatie suggereert dat Gent in de behandelde periode

---

¹ E. Duverger, ‘Tapijtwerkers en tapijtwerk te Gent’, in: *Gent. Duizend jaar kunst en cultuur*, dl. 3, Gent, 1975, pp. 502-526.

² Jammer genoeg bevindt de licentiaatverhandeling van Magda Duverger zich noch in de bibliotheek van de Gentse universiteit, noch in het Stadsarchief van Gent.

³ M. Haems-Duverger, ‘De datum van de Gentse keure: punten van den tapijt-ambachte’, in: *Artes Textiles. Bijdragen tot de geschiedenis van de tapijt-, borduur- en textielkunst*, dl. 1, 1953, pp. 31-37; M. Duverger, ‘De externe geschiedenis van het Gentse tapijtweversambacht’, in: *Artes Textiles*, dl. 2, 1955, pp. 54-104; M. Haems-Duverger, ‘De handel in Gents tapijtwerk’, in: *De bloeitijd van de Vlaamse tapijtkunst. Internationaal colloquium 23-25 mei 1961*, Brussel, 1969, pp. 247-257.

⁴ E. Duverger, ‘Geschiedenis van de Vlaamse tapijtkunst’, in: R.-A. D’hulst e.a., *Vlaamse wandtapijten van de XIVde tot de XVIIde eeuw*, Brussel, 1960, zie pp. IX-XXV.

⁵ Eerlang te verschijnen als D. Lievois, *The production and the use of tapestry at Ghent from the reign of Philip the Good until the end of the Calvinist regime*.

⁶ D. Lievois, ‘Op bezoek bij de hertogen van Bourgondië’, in: *Het prinselijk hof ten Walle in Gent*, Gent, 2000, pp. 120-124;– D. Lievois, ‘Het hof ten Walle in Gent ten tijde van keizer Karel V’, *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, dl. 54, 2000, pp. 135-91.

⁷ P. Blommaert, ‘Over de Gilden en ambachten. I. Ambachtsgilden of neringen te Gent’, in J.F. Willems (red.), *Belgisch museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands*, dl. 4, Gent, 1840, pp. 35-63; F. De Vigne, *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers*, Gand, 1847; A. Pinchart, ‘Histoire de la tapisserie dans les Flandres’, in J. Guiffrey, J., E. Muntz & A. Pinchart, *Histoire générale de la tapisserie*, Paris, 1878-1885, dl. 3, pp. 112-116; F. De Potter, *Gent. Van den oudsten tijd tot heden*, dl. 7, Gent, s.d., pp. 113-129 & pp. 519-524; V. Vander Haeghen, ‘Cartons de Gérard Horenbault, d’après des documents de 1508-1509’, *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, dl. 22, Gent, 1914, pp. 30-36; H. Goebel, *Wandteppiche*, dl. 1, *Die Niederlande*, Leipzig, 1923, pp. 502-505.

geen aanzienlijk productiecentrum van wandtapijten was en dat er geen bewijzen voorhanden zijn van een noemenswaardige export en zelfs niet van gebruik van dergelijke tapijten in stedelijk milieu of in religieuze context. In de grafelijke residenties, zoals het Gravensteen en het Hof ten Walle, alias het Prinsenhof, werden wandtapijten daarentegen wel op prijs gesteld, althans vanaf het bewind van hertog Filips de Goede.

De Gentse nering van de tapijtwevers

In de stadsrekening van 1336 komen de tapijtmakers als een afzonderlijk ambacht voor. Zij verloren hun zelfstandigheid in 1345-1346⁸ en maakten tussen 1345 en 1349 deel uit van het weversambacht.⁹ Hun oudste keure van 1350 werd zeker voorafgegaan door eerdere afspraken. De aanhef ervan luidt namelijk: ‘*Tsyn de goede pointe die de goede liede van den tapytambochte ghehouden hebben toten daghe van heden*’. Om hun zelfstandigheid kracht bij te zetten, lieten de tapijtwevers hun tradities acteren door de opperdeken van de kleine neringen, bijgestaan door zijn collega’s dekens.¹⁰ Anders dan Magda Duverger meende, dateert een deel van de keure wel degelijk van het midden van de 14de eeuw.¹¹ Later werd de oorkonde verknipt en aangevuld. In die zin is haar visie correct dat de gehele tekst tot stand kwam tussen 1433 en 1462.¹² Na de opstand van Gent tegen keizer Karel V in 1539-1540 werd het wettelijk statuut van de tapijtwerkers opgeheven ingevolge de *Concessio Carolina*, de nieuwe stadskeure die op 30 april 1540 aan de stad werd opgelegd. De nering werd toen samengevoegd met de tijk- en lijnwaadwevers. Dit is de datum *ante quem* voor deze bijdrage.

Magda Duverger schatte de getalsterkte van de nering in 1357-1358 op zowat 60 leden, in 1467 op 139 en in 1496 op 181. Dit aanzienlijke aantal is in overeenstemming met het relatieve belang van Gent in die periode. Omdat de keure van 1350 bepaalde dat er ten hoogste vier personen in een atelier mochten wer-

⁸ M. Duverger, ‘De externe geschiedenis’, p. 76.

⁹ G. Espinas & H. Pirenne, *Recueil des documents relatifs à l’histoire drapière en Flandre et en Artois*, dl. 1, *Des origines à l’époque bourguignonne*, bd. 2, Bruxelles, 1909, p. 615.

¹⁰ Het betreft de oudst bekende tekst met een verwijzing naar het register der wijsdommen van de dekens (zie ook: Stadsarchief Gent, Oud Archief (verder SAG, OA), reeks 156, nr. 1) en biedt een illustratie van het proces waarbij de ambachten meer inspraak in het stadsbestuur verwierven en dat grosso modo verliep tussen 1302 en 1360 (zie hierover: M. Boone, ‘Les gens de métiers à l’époque corporative à Gand et les litiges professionnels (1350-1450)’, in: M. Boone & M. Prak (eds.), *Statuts individuels, statuts corporatifs et statuts judiciaires dans les villes européennes (moyen âge et temps modernes)*, Gent, 1996, pp. 23-47).

¹¹ Dit was ook de opinie van David Nicholas; zie: D. Nicholas, *The metamorphosis of a medieval city. Ghent in the age of the Artevelde. 1302-1390*, Leiden, 1987, pp. 162-165.

¹² M. Duverger, ‘De datum van de Gentse keure’, p. 36.

Afbeelding 1: Het wapenschild van de tapijtweevers
(F. De Vigne, *Recherches historiques*, pl. 10 / *Stad Gent*, Dienst Stadsarchief).

ken, mag het aantal productieplaatsen in de vermelde jaren respectievelijk worden geschat op 15, 35 en 45. Het aantal professionelen die producten voortbrachten welke in onze huidige visie als wandtapijten worden beschouwd, moet echter worden gerelativeerd. Het woord tapijtwerk dekte in Gent immers zeer verscheidene begrippen. De *saergemakers*, bekend als de oudste leden van het ambacht, weefden bedspreien, ameublementstoffen of wandtapijten met figuratieve voorstellingen. De *dobbelwerkers* stonden in voor een niet nader gedefinieerd product, misschien een soort *double-face*. Wij beperken ons hier tot de legwerkers die eigenlijke wandtapijten vervaardigden.

De legwerkers verschenen in de bronnen vanaf 1453, terwijl zij in de keure van 1429 de *sarsenoyswerkers* werden genoemd. Alleen zij weefden figuratieve wandtapijten en beweerden in 1464 dat zij '*verre uute de meeste conste ende tchierlichste warc wercken, dair by de ghemeene neringhe meest vermaert es*'. Naar zij beweerden werden in 1453 zoveel bestellingen genoteerd dat de legwerkers niet aan de vraag konden voldoen. De veertien of vijftien meesters hoopten het aantal van hun knapen te kunnen verhogen van een of twee tot tien of twaalf, '*ghemerckt dat de rijkelijke eerbaere wercken van tapytserijen, die diverse meughende edele*

heeren ende andren notabele ryke persoenen ende coepmannen gherne souden doen wercken binnen deser stede, die dit voorseide let nie anverden en meughen bij ghebrenken aen cnapen'.¹³ Vraag is natuurlijk of die overmaat aan bestellingen met de realiteit overeenstemde. Het kan ook een noodkreet zijn geweest van neringmeesters die vreesden de boot te missen in de concurrentiestrijd met de andere productiecentra die minder strakke arbeidsregels hanteerden. Zoals eerder vermeld, waren er in Gent immers maar vier getouwen en vier wevers toegelaten per atelier.

Afbeelding 2: De aanhef van de keure van 1350 (Stad Gent, Stadsarchief)

De tapijtnering beschikte over een eigen kapel in de Sint-Jacobskerk; hun patroonheilige was de heilige Catharina. Zoals de meeste Gentse corporaties, beschikten de tapijtwevers over een eigen neringhuis nabij de begraafplaats van die kerk. Het zogenaamde 'Legwerkershuis' wordt vermeld in diverse bronnen.¹⁴ Het werd geconfisqueerd tijdens de repressie van 1540 en openbaar verkocht in juni 1542. Op grond van een summier huizenonderzoek, kon de locatie ervan in het huidige stadsbeeld worden gelokaliseerd (zie afb. 3). De oudst bekende afbeelding van het wapenschild van de tapijtwevers komt voor op het panoramisch gezicht op een deel van Gent dat in 1524 bij Pieter de Keyserse werd gedrukt. Het draagt twee klimmende leeuwen met rijzende staarten op een veld van keel. Ze dragen een opgevouwen groen tapijt met daarop een lelie van zilver. Het blazoen is in het huidige stadsbeeld nog te zien op het voetstuk van het standbeeld van Jacob van Artevelde op de Vrijdagmarkt.

¹³ SAG, OA, reeks 196 nr. 7, Tijkweversambacht, Reglementen.

¹⁴ F. De Potter, o.c., dl. 6, p. 476, noot 4.

Afbeelding 3: Het neringhuis van de tapijtwevers bevond zich aan de Vlasmarkt (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Het archief van de corporatie bleef in zekere mate bewaard, maar de oudere rekeningen ontbreken. Toen de bezittingen van de Gentse ambachten in 1540 werden aangeslagen, gingen veel documenten verloren. Gelukkig bleven de keure en het inschrijvingsboek van 1467 bewaard. Ze bieden een kijk op de organisatie van de corporatie en op de reglementering van de productie.¹⁵ Uit onderzoek van Johan Dambruyne blijkt dat de nering van de tapijtmakers belangrijk bleef tot haar opheffing.¹⁶ Op grond van haar materiële bezittingen bekleedde ze in 1540 de elfde plaats onder de Gentse gilden, maar merkwaardig genoeg was ze maar in het bezit van één wandtapijt.

---

¹⁵ Voornamelijk SAG, OA, reeks 193, Nering van de tapijtwevers.

¹⁶ J. Dambruyne, *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld*, Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, dl. 28, Gent, 2002, passim.

Tapijtwevers	Plaats	Waarde	Daglonen
neringhuis	18	28800	2400
renten	11	51600	4300
huisraad	9	1101	92
zilverwerk	6	9366	780

Onder politiek opzicht oefende de nering een beperkte invloed uit. Tussen 1500 en 1540 brachten twee tapijtwevers het tot stadsschepen. Tijdens de opstand tegen Karel V behoorden de *tapisiers* tot de meest rebelse groepen in de stad. De ongunstige economische conjunctuur dreef hen in het verzet. Twee onder hen werden hiervoor vervolgd: Loys Jooris werd onthoofd en Gerard van Wettere werd veroordeeld tot een strafbedevaart.¹⁷

Export

Er is spraak van de uitvoer van Gentse tapijten in verschillende ordonnanties met betrekking op kwaliteitscontrole ervan, maar al bij al staan er hierover op dit ogenblik weinig concrete gegevens ter beschikking. Al in 1350 verhandelden de tapijtverkopers hun werk op de Vrijdagmarkt en in 1429 kochten kooplieden van Brugge Gents tapijtwerk op de markten van de beide grote Vlaamse steden. Toch is er maar één enkel contract bekend voor levering van Gents legwerk in Brugge.¹⁸ In 1478-1479 verkocht Pieter van Boxelaere een wapentapijt aan het bestuur van het Vrije van Brugge¹⁹, maar daarna was er geen spraak meer van Brugge als plaats waarheen tapijtwerk werd uitgevoerd.

De uitvoer van Gentse wandtapijten naar Antwerpen is eveneens twijfelachtig. Magda Duverger was hiervan wél overtuigd²⁰ en verwees hierbij naar een contract van 1447 waarbij Jan de Vos beloofde vier kamers tapijtwerk te leveren op de Antwerpse markt voor twee edele heren. De originele tekst zegt dat De Vos instond voor het vervaardigen en leveren aan de heren de Coulches en Destra-

¹⁷ J. Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, pp. 523-524, 629 en 632.

¹⁸ Magda Duverger (M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 250) dacht daar anders over, met verwijzing naar SAG, OA, 301, nr. 36, 1440-1441, f. 58v. Nazicht van deze tekst toonde aan dat het ging om drie dozijn 'tapijtsaergen' die Jan van den Necke beloofde te leveren aan Sanders van Machtelghem, voor de helft op de jaarmarkt te Ieper en voor de andere helft op die van Brugge. Het betrof dus alleszins geen wandtapijten.

¹⁹ Algemeen Rijksarchief, Brussel, Fonds Rekenkamers, nr. 45289, Rekening van de Kasselrij Brugge, 1478-1479, f. 136;- F. De Potter, o.c., p. 120, noot 1;- M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', pp. 249-250.

²⁰ SAG, OA, 301, 1446-1447, f. 171 - M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 252.

boene van *'viere cameran van tapisserien dats elken heere twee, de twee cameran wesende roet ende dandere twee graeu'*. De prijs van de vier kamers werd niet vermeld, maar De Vos kreeg 10 Rijnse gulden (dit is 1 lb. 13 s. 4 d. gr.) als voorshot. Dit stemt tot nadenken omdat het bedrag toch wel erg beperkt was. Het valt te betwijfelen of het hier eigenlijk wel wandtapijten betrof. Meer waarschijnlijk ging het om behangsels voor bedden, die ook *'cameran van tapisserien'* konden worden genoemd. Magda Duverger vestigde er de aandacht op dat de Gentse legwerkers in 1494 beloofden dat zij het reglement zouden respecteren dat was vastgelegd tussen de Antwerpse Sint-Niklaasgilde en de predikheren aldaar, maar niets bewijst dat zij al eerder lid waren van die tapijtverkopersgilde.²¹ Zij meende dat Antwerpen ook in de eerste helft van de 16de eeuw een uitvoerbestemming voor Gentse tapijten bleef, maar bekende dat zij hierover geen concrete bestelling kon ontdekken.²² Voor uitvoer naar Tournai en Mechelen bestaan er evenmin bewijzen. In 1491 kocht Jacop Kijve, een koopman in Amsterdam, 48 *'Ghendssche stucken tappijtserien'* van Katheline Croecx van Gent²³, maar ook hier staat niet vast dat het specifiek om wandtapijten ging. Het bewijsmateriaal over export van Gentse wandtapijten is dus al met al uitermate beperkt.

Productie en gebruik

Er bestaan weinig concrete vermeldingen over Gentse wandtapijten. Er zijn er op dit ogenblik maar acht bekend. De enige aanwijzing van wandtapijten in privé-bezit is tot nog toe een boedelstaat van 1464 na het overlijden van hun vader ten gunste van Ghyselkin en Lievinkin Dullaerts, de kinderen van Ghyselbrecht en van zijn laatste echtgenote Lieveine Keerberchs. Hij was een welstellend man die zijn kinderen onder meer heel wat juwelen naliet, onder meer *'drie cleederen van tapijcerien die men costumeert te hanghene in brulochten achter de siege van der bruut, te weten een groot ende twee mindere, daerinne ghewrocht staen diverssche personagen ende figueren'*.²⁴

²¹ D. Schlugheit, 'De predikherenpand en St. Niklaasgilde in Antwerpen (1445-1553)', *Bijdragen tot de geschiedenis*, p. 105 – M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 251.

²² M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', pp. 250-251.

²³ Stadsarchief Antwerpen, Certificatieboek, nr. 2, f. 64v – M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 253. Zij was misschien verwant met Jan Croecx die in 1497 *tappijtserien* leverde in Gent: SAG, OA, 301, 1497-1498, f. 8 – M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 253.

²⁴ SAG, OA, 301, nr. 29, 1462-1463, f. 117-118 – akte van 11 mei 1464.

De andere zeven teksten betreffen de productie en zijn alle te situeren tussen 1467 en 1509. Het leercontract van 10 februari 1467 meldt dat Pieter de Muelnere Hannekin van den Woelputte aanvaardde als leerknapp om hem te leren ‘den ambochte van den lechwercke, te wetene van den verduere ende beelden’.²⁵ Op 7 maart 1475 werd er een afspraak over afbetaling geregistreerd voor de schepen van de keure. Tapijtwever Jan vander Muelne had aan Jan Steppe ‘zekere tapitcherie’ geleverd, waarvoor nog iets meer dan 10 pond groot verschuldigd was, een bedrag dat toen aanzienlijk genoeg was om van wandtapijten te kunnen gewagen.²⁶ Verder was er ook de eerder vermelde levering in 1478-1479 door Pieter van Boxelaere aan het kasselrijbestuur van het Brugse Vrije van ‘een stick tappisserien metten wapene van Vlaenderen’.²⁷ Interessant is de afspraak van 1480 tussen Jan Clappaert, zoon van Willem, en Jan de Vos. Clappaert beloofde dat hij ononderbroken zou doorwerken aan twee tapijten die zij samen in zijn huis hadden opgezet. Ze waren respectievelijk 30 en 20 el breed. Na afwerking zou Clappaert de tapijten, de beide weefgetouwen en de verdere uitrusting aan De Vos terugbezorgen. De volledige prijs van 3 pond groot werd vooraf betaald.²⁸ Een veel grotere bestelling was die welke Lievin vanden Woelputte in 1485 aan Michiel de Bautreil, een koopman uit Tournai, beloofde te leveren op de Antwerpse markt of in Gent zelf.²⁹ Het betrof 500 el tapijtserie ‘verdueren goet coepmannen goet’. De wever ontving de volledige betaling van 23 pond 6 schelling groot vooraf, maar hij zou dit bedrag moeten terugbetalen indien hij de levering niet realiseerde, plus 2 pond 8 schelling groot als dit niet op tijd gebeurde. Indien er meer werd geleverd dan 500 el, beloofde De Bautreil het surplus te betalen. In 1497 noteerden wij een schuldbekentenis van 18 pond groot die Lievin Laephaut, zoon van Olivier, aan Jan de Croec, zoon van Gheeraert, beloofde te betalen voor de levering van *tappytserien*. Dit bedrag was eigenlijk verschuldigd door Willem de Croec, de broer van Jan, en door de schoonzoon van Jan de Croec³⁰.

De best gedocumenteerde bestelling ten slotte is die van twee tapijten die Lievin van der Erven in 1509 leverde aan de broederschap van Sint-Barbara in de

²⁵ SAG, OA, 301, nr. 51, 1470-1471, f. 84v – akte van 2 maart 1471.

²⁶ SAG, OA, 301, nr. 53, 1474-1475, f. 83 – akte van 7 maart 1475.

²⁷ Algemeen Rijksarchief, Brussel, Fonds Rekenkamers, nr. 45289, Rekening van de Kasselrij Brugge, 1478-1479, f. 136; F. De Potter, o.c., p. 120, noot 1; M. Haems-Duverger, ‘De handel in Gents tapijtwerk’, pp. 249-250.

²⁸ SAG, OA, 301, nr. 55, 1479-1480, f. 170 – akte van 26 mei 1480.

²⁹ SAG, OA, 301, nr. 58, 1485-1486/2, f. 1v – akte van 28 juli 1485. M. Haems-Duverger, ‘De handel in Gents tapijtwerk’, p. 252, las de naam als Lievin van Oelputte.

³⁰ SAG, OA, 301, nr. 64, 1497-1498, f. 8 – akte van 12 september 1497.

Sint-Veerlekerk. Het betrof tapijten vervaardigd van saai en Venetiaanse zijde en eventueel met gouddraad.³¹ Het contract dateerde van 31 januari 1509 en voorzagen in twee tapijten van elk 15 el lang bij 2 el hoog, wat volgens Vander Haeghen overeenstemde met 10.47 m bij 1.396 m. Ze bestonden uit 10 compartimenten die werden geweven naar tien cartons van Geraard Horenbaut. De prijs werd berekend op 8 schelling per el, in totaal 12 pond groot. Het is opvallend hoe hoog de vergoeding was die aan de nering werd toegekend om het werk te keuren, namelijk liefst 24 schelling groot of tien procent van de kostprijs. De zusters van het Wenemaershospitaal voorzagen de tapijten van een voering. In 1511 kocht men een houten koffer met sloten voor het opbergen van de tapijten die elk jaar werden tentoongesteld.

Dit alles wijst er op dat de kwaliteit van het Gentse legwerk niet ondermaats was. Daarvan waren de legwerkers zelf stellig overtuigd toen zij in 1464 beweerden dat zij *'verre uute de meeste conste ende tchierlichste warc wercken, dair by de ghemeene neringhe meest vermaert es'*. Zij brachten dit argument aan om meer zeggenschap te krijgen in hun nering, maar hun eis werd afgewezen door de schepenen.³² Toch moet men omzichtig omspringen met de bekende informatie. Type-rend is het vaak aangehaalde gegeven dat toen de nieuwe vorstin Margareta van York in juli 1468 haar eerste blijde intrede in Gent deed, zij gebruik maakte van de diensten van de Gentse tapijtwevers. Bij nader onderzoek in de desbetreffende stadsrekening, ontdekt men een aantal uitgaven voor medewerkers of voor personen die decoratieve elementen tijdelijk ter beschikking hadden gesteld. Tapijtwever Jan vander Muelne en zijn collega's kregen 1 pond groot uitbetaald *'van den tapyte ghelevert int vorsejde Hof ten Walle ten vorsejden blyden incommene van onzer gheduchter vrouwen ende gherepareert de camere ende de zale'*.³³ Niet enkel de context binnen de stadsrekening, maar ook het geringe bedrag wijzen erop dat het om huurgeld ging en om herstellingen aan tapijten die heel waarschijnlijk behoorden tot de collectie van hertog Karel de Stoute.³⁴ Hiertegenover staat dat de Gentse wevers wel een voorraad aan kwaliteitstapijten in huis hadden die werden verhuurd. In 1508 huurde landvoogdes Margareta van Oostenrijk, de tante

³¹ V. Vander Haeghen, 'Cartons de Gérard Horenbault', pp. 30-36. De referentie die Victor Vander Haeghen opgaf dient te worden aangepast. De desbetreffende rekeningen van de broederschap bevonden zich destijds in het archief van het Bureel voor Weldadigheid onder nr. 222. De huidige referentie is: RG, Fonds Sint-Veerle te Gent, nr. S 216. Het contract met de kwitanties door de tapijtwever bevinden zich niet meer op de door Vander Haeghen vermelde plaats.

³² SAG, OA, 301, 47, 1463-1464, f. 119v – akte van 6 augustus 1464.

³³ SAG, OA, 400, nr. 21, 1467-1468, f. 310.

³⁴ Magda Duverger leidde hieruit ten onrechte af dat Margareta van York van de Gentse schepenen een tapijt uit het atelier van Jan van der Muelne ten geschenke kreeg (M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 248).

van de latere Karel V, bij de Gentse tapijtwever Pieter Pieters ‘*la tapperie qui a esté tendue en la grande salle de la Court en la dicte ville de Gand [...] en laquelle grant salle messeigneurs les Estas furent assemblez*’.³⁵ De topconferentie vormde een welgekomen gelegenheid om de kwaliteit van de Gentse wandtapijten te demonstreren, maar eigenlijk staat het niet vast dat het om Gents werk ging.

Verklaringen?

Waarom zijn er zo weinig voorbeelden bekend van Gentse wandtapijten in de behandelde periode en waarom bleven er geen Gentse tapijten bewaard? Vooraf dient te worden gezegd dat dit geen uitzonderlijk verschijnsel is voor de Gentse kunstproductie. Gent was een prestigieuze stad met een talrijke bevolking, met een grote welvaart en met een strenge kwaliteitscontrole, en toch is er ook weinig bekend over de Gentse schilders en beeldhouwers in die tijd. Recent werd aange-toond dat, ook al was de productie van de Gentse schilders zeer belangrijk, dit niet belette dat de Gentse schildertraditie aan het oog werd onttrokken.³⁶ Een verklaring werd gezocht in de catastrofale gevolgen van de beide beeldenstormen die de stad in 1566 en 1579 teisterden. Na het herstel van de rooms-katholieke en Habsburgse orde in september 1584 was bovendien de nieuwe stijl van de renaissance doorgebroken, waardoor de laatmiddeleeuwse productie als ouderwets werd afgedaan. Misschien is er met de Gentse tapijtproductie iets gelijk-aardigs aan de hand. Toch moeten we nuanceren. Het aantal bewaarde contrac-ten over schilderwerk is immers oneindig veel groter dan de bestellingen van wandtapijten. Bovendien vertelt geen enkele kroniek dat er wandtapijten werden vernietigd tijdens de beeldenstormen. Maar toch is het waarschijnlijk dat de ouderwetse wandtapijten al vanaf het midden van de 16de eeuw van de scène ver-dwenen. Het is opvallend hoe er in de talrijke door Jozef Scheerder gepubli-ceerde beschrijvingen van in 1566-1567 geconfisqueerde inboedels, geen spraak is van enig wandtapijt, behalve dan ‘*twee oude sticx van tapytserie*’.³⁷ Veel is dat niet. Dit overzicht komt eerder ontgoochelend over voor een stad van eerste rang als Gent. Hiervoor een toereikende verklaring geven, is vooralsnog onmogelijk. Wél kunnen er een aantal suggesties worden gedaan.

³⁵ M. Bruchet & E. Lancien, *l’Itinéraire de Marguerite d’Autriche, gouvernante des Pays-Bas*, Lille, 1934, p. 39.

³⁶ D. Lievois, “Le chêne qui cache la forêt – Van (een) Eyck die het bos verbergt!”: la peinture sur panneau à Gand à l’époque de Robert Campin et de Jan van Eyck”, in: J. Debergh, X. Fontaine, L. Nys & D. Vanwijnsberghe (eds.), *Campin in context: peinture et société dans la vallée de l’Escaut à l’époque de Robert Campin, 1375-1445*, Valenciennes, 2007, pp. 205-221.

³⁷ J. Scheerder, ‘Documenten in verband met confiscatie van roerende goederen van hervormingsgezinden te Gent (1567-1568)’, *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, dl. 157, 1991, p. 148.

Vooreerst bestonden er heel wat controverses binnen de Gentse corporatie van tapijtproducenten zelf, wat de invloed van de legwerkers alleszins niet ten goede kwam. Die instabiliteit blijkt uit de frequente aanpassingen en discussies over de keure, in 1429, 1433, 1453, 1464, 1502, 1541, 1546 en 1550. Dit leidde misschien tot de klacht in de ordonnantie van 1502 dat er weinig vreemde kooplieden op de Gentse markt verschenen en dat *'dese stede te dier causen ghecommen es in quader name ende fame'*.³⁸ Zelfs de schijnbaar succesvolle Lievin van der Erven kwam in financieel nauwe schoentjes te zitten. Zijn huis aan de Savaanstraat werd in een gedwongen openbare verkoop te gelde gemaakt en verkocht aan Gillis vander Beke en Jan vanden Hauwe, eveneens een *tapitchier*.³⁹

Magda Duverger argumenteerde terecht dat uit de vergelijking met de situatie in Brussel tussen 1417 en 1446 kan worden afgeleid dat er in Gent heel wat meer meesters waren en relatief veel minder knapen dan in Brussel. De ateliers vielen hierdoor in Gent heel wat kleiner uit, wat er volgens haar toe leidde dat ze onvoldoende vernieuwing kenden en niet in staat waren grote reeksen wandtapijten te produceren.⁴⁰ Zoals gezegd, waren er in Gent maar vier getouwen en vier wevers toegelaten per atelier. Bovendien mocht een meester geen werk buitenshuis laten verrichten. Wij treden haar standpunt bij, maar wijzen er ook op dat de bestellingen van grote reeksen tapijten echt uitzonderlijk waren.

Dezelfde auteur sprak ook het vermoeden uit dat de schaarste aan bewaarde contracten kon worden verklaard door het feit dat waarschijnlijk het meeste werk uit voorraad werd geleverd en weinig op bestelling.⁴¹ De ervaring leert inderdaad dat contracten slechts dan werden geregistreerd voor de Gentse schepenen als er enig risico werd vermoed door de besteller of door de leverancier. Daarentegen blijkt uit de bekende contracten dat men werkte met voorafbetaling, wat dus tot meer geregistreerde contracten had moeten leiden. Daarbij moet worden opgemerkt dat de tapijtwevers toch niet in staat mogen worden geacht om over voldoende vrij kapitaal te beschikken om talrijke wandtapijten in stock te houden.

Op het eerste gezicht lijkt het weinig waarschijnlijk dat er over de productie en het gebruik van wandtapijten in Gent tijdens de Bourgondische periode nog veel relevante en concrete feiten aan het licht zullen komen omwille van de

³⁸ F. De Potter, o.c., p. 122 noot 2; M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 248

³⁹ RG, Fonds Sint-Pietersabdij, reeks Ia, nr. 74, Register van korenrenten van de Sint-Pietersabdij, te Gent, 1470, f. 6v en ibidem nr. 73, Register van korenrenten van de Sint-Pietersabdij, te Gent, 1498, f. 21v nr. 179. Het huis bevond zich op het Primitief kadaster van Gent, sectie E blad 8 perceel 212.

⁴⁰ M. Duverger, 'De externe geschiedenis', pp. 70-71.

⁴¹ M. Haems-Duverger, 'De handel in Gents tapijtwerk', p. 250.

ogenshijnlijke beperkingen van het archiefmateriaal. En toch kan elk nieuw en grondig archiefonderzoek onverwachte perspectieven bieden. Dit kan worden aangetoond aan de hand van voorbeelden uit het Gravensteen en het Hof ten Walle, zij het dat die beide vorstelijke residenties strikt genomen geen deel uitmaakten van het schepenressort van Gent en dat de neringreglementen er dus niet golden.

Het Gravensteen

Het archivalisch onderzoek over het Gravensteen is nog maar ten dele gebeurd, maar toch zijn er enkele vermeldingen die hier een plaats verdienen en die erop wijzen dat er wandtapijten voorkwamen, vooral nadat de oude grafelijke residentie een nieuwe functie had gekregen als zetel van de Raad van Vlaanderen. Bij de inrichting van de grote raadszaal in 1407-1408 verhoogde men de tien houten panelen waaraan men ‘*les draps ou tappiz armoyez*’ ophing waarvan de levering aan Jacques Pelegrin, wijlen baljuw van Poperinge, als boete was opgelegd. Daartoe waren er zes lange ijzeren steunen nodig. Bovendien werd er canvas aangekocht om de tapijten te voeren en spande men ze bovenaan, onderaan en aan de uiteinden op door middel van galon.⁴² In 1468 besliste hertog Karel de Stoute zijn audiëntiezaal te verplaatsen van het Hof ten Walle naar het Gravensteen. Alle meubels werden verhuisd en geïnstalleerd en omheen de zaal werden 28 ronde houten lijsten aangebracht om er de wandtapijten aan op te hangen.⁴³ Zestien zware ijzeren haken van zowat 2 kilogram per stuk werden hiertoe in de muur bevestigd. Dit geeft een idee over het aantal wandtapijten dat hierbij betrokken was. Ook in de zaal van de Raad van Vlaanderen hingen er tapijten.⁴⁴

Het Hof ten Walle

La court de le Wal, later het Prinsenhof, was de belangrijkste residentie van de Bourgondische hertogen in Gent in hun hoedanigheid van graven van Vlaanderen. Het maakte juridisch geen deel uit van de stad Gent, maar was een vrije

⁴² SAG, Nota's Van Werveke, Gravensteen, doos 1, met verwijzing naar: Brussel, Algemeen Rijksarchief, Fonds Rekenkamers, nr. 21788, Compte du receveur des condamnations dans le Conseil de Flandre à Gand, 30 april 1407 tot 31 december 1408, 21-21v.

⁴³ Archives Départementales du Nord, Lille (verder ADN), B 4165, Rekeningen van de ontvanger voor het Gentse kwartier, 1468, f. 45 and 54v.

⁴⁴ ADN B4165, f. 61v.

enclave binnen de stadsmuren waar de Gentse arbeidsregeling niet van toepassing was. Dat betekent dat de Gentse vrije tapijtproducenten er niet mochten werken. Anders was het natuurlijk gesteld met de onvrije wevers. Bovendien kon niemand beletten dat de vorsten Gentse wandtapijten aankochten op de Gentse markt. Hierover zijn er op dit ogenblik echter geen gegevens bekend. Uit wat volgt zal blijken dat er aan het Hof ten Walle tapijtwevers in dienst van de vorst aan het werk waren, maar hun namen zijn niet bekend. Bovendien lijkt het weinig waarschijnlijk dat zij kunnen worden geïdentificeerd met de wevers bij wie de hertogen wandtapijten lieten aankopen. Alleszins kwamen bekende namen tot nog toe niet aan het licht in de uitgebreide documentatie betreffende het Hof ten Walle.

Filips de Goede

Het hoofdgebouw van het Hof ten Walle werd in 1419 door brand verwoest. In 1420 en 1421 werden er contracten afgesloten voor de bouw van een nieuwe noordelijke vleugel, de zogenaamde *nouvelle maison*. De ruwbouw was afgewerkt in 1425. Toen kon men aan de afwerking en de decoratie beginnen, waaraan de laatste hand werd gelegd omstreeks Nieuwjaar 1430. Hertog Filips de Goede kwam in de slotfase een aantal keren de werken inspecteren om ze te bespoedigen. Zijn derde huwelijk, nu met Isabella van Portugal, stond immers op stapel en hij wilde zijn wittebroodsweken in Gent doorbrengen. Het nieuwe huis vertoonde aan de zuidkant een grote pronkgalerij. Op de verdieping daarboven was er een bewaarplaats voor de tapijten of *la grande tapperie* voorzien.⁴⁵ Wellicht in de onmiddellijke omgeving daarvan bevond zich het verblijf van de tapijtmaker, *la chambre du tapperie de madame*.⁴⁶ Die werd in 1433 van de nodige uitrusting voorzien, namelijk zes lange ijzeren staven⁴⁷, mogelijk om getouwen aan vast te hechten. Opvallend is dat het ging om de tapijtmaker van de hertogin. Toch hoeft dit niet te verwonderen omdat de residenties in de eerste plaats werden aangevoeld als de vaste verblijfplaats van de vorstin, terwijl de hertog eerder een zwervend bestaan leidde. In de tapperie zelf voorzag men dat jaar '*trois bois a faire ung petit planchier en maniere d'une grande table sur la tapperie par dessus le four pour y mettre dessus la tapperie et a pendre dessus ladictie tapperie*'.⁴⁸ Die eigenaardige houten structuur vormde dus een soort grote tafel die boven op een

⁴⁵ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen en Artesië, B 4097, 1432, f. 152.

⁴⁶ ADN, B 4097, f. 124v.

⁴⁷ ADN, B 4097, f. 146: '*pour six longs fers qui ont esté fais sur la chambre du tapperie de ma dame*'.

⁴⁸ ADN, B 4097, f. 140.

oven werd geplaatst om er tapijten op te leggen. Mogelijk was het een installatie om gereinigde tapijten te drogen. Met *une perse* kunnen er twee dingen bedoeld zijn: een pers is *une presse* ofwel *une perche*. Men moet ermee rekening houden dat de auteur van de rekening niet perfect Franstalig was. Het ging dus mogelijk om een pers om het gewassen tapijt vlak te drukken, maar meer waarschijnlijk om een lange ronde houten staak om er het tapijt over te hangen terwijl men het stukje bij beetje over de droogtafel liet glijden. Zowel in de kamer van de hertog als in die van de hertogin werden er wandtapijten opgehangen. Bij hem gebeurde dat aan houten lijsten: '*pour avoir mis histeaulx de bois en la chambre de mondit seigneur pour y pendre tapisserie*'.⁴⁹ Bij de hertogin werd er een lange balk aan drie grote ijzeren spijkers vastgehecht om er haar tapijt aan op te hangen: '*pour trois grans fers en maniere de cloux pour attachier ung grant bois en la chambre de madame pour y tendre la tapisserie*'.⁵⁰ Omdat het enkelvoud *tapisserie* werd gebruikt, ging het dus niet om een ensemble dat meerdere kamerwanden bedekte. Op de vraag wie die hertogelijke tapijtmaker was, is er momenteel geen antwoord.

Op 23 april 1458 deed Filips de Goede zijn plechtige intrede in Gent. Hij betrad de rebelse stad voor het eerst na meer dan tien jaar afwezigheid sinds hij ze op 17 juli 1447 had verlaten. Ongetwijfeld bracht hij zijn collectie wandtapijten mee. Men vindt dan ook in het Hof ten Walle de vermelding van '*la tappisserie de mondit seigneur*', zonder aanduiding waar ze zich bevond.⁵¹ Waarschijnlijk was dit nog altijd op de verdieping boven de galerij.

Karel de Stoute

Vanaf 1463-1464 komen er in de rekeningen heel wat vermeldingen voor betreffende wandtapijten '*de mondit seigneur*'. Hiermee werd waarschijnlijk niet Filips de Goede bedoeld, die na eind juli 1458 niet meer naar Gent kwam resideren, op twee korte bezoeken na in 1461 en in 1463. Vanaf 1464 nam zijn zoon Karel de Stoute daarentegen vaak zijn intrek in het Hof ten Walle. De rekeningen verdragen vanaf dan een sterk toegenomen aandacht voor wandtapijten.

In 1463-1464 werden alle wanden van de kamer van *monseigneur* met eikenhouten lijsten uitgerust voor het ophangen van tapijten.⁵² In 1465 vermelden de rekeningen '*l'estuve secque*' of droge stoof.⁵³ Ze was voorzien van een bergmeubel

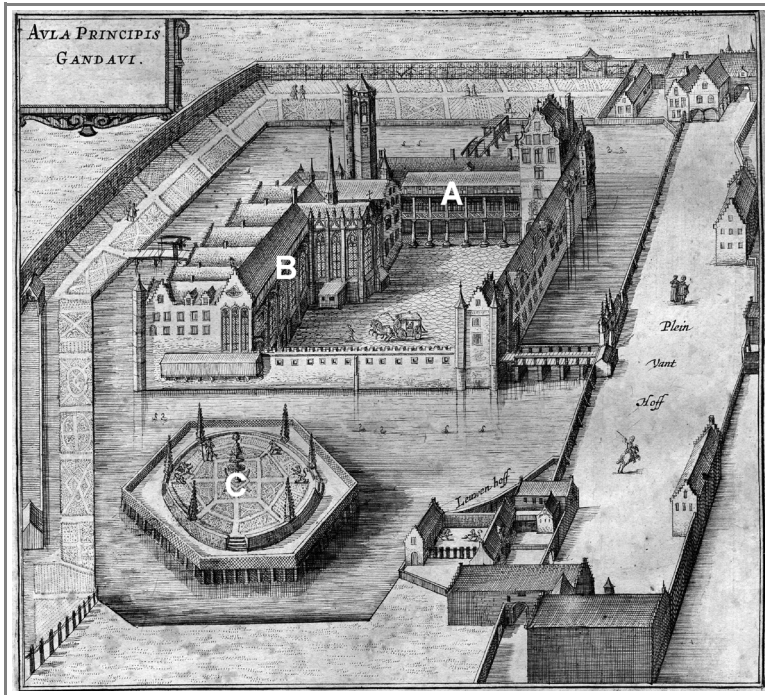
---

⁴⁹ ADN, B 4097, f. 142v-143.

⁵⁰ ADN, B 4097, f. 146.

⁵¹ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen en Artesië, B 4104, 1457-1458, f. 98.

⁵² ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen en Artesië, B 4109, 1464, f. 93v.

Afbeelding 4: Aan het Hof ten Walle dienden wandtapijten meermaals tot decoratie.

A. Filips de Goede installeerde tapisserie op de verdieping boven de grote pronkgalerij;

B. bij feestelijke ontvangsten in de grote zaal liet men wandtapijten aanbrengen;

C. toen landvoogdes Maria van Hongarije in 1532 een etentje hield op het tuineiland, gebruikte zij wandtapijten als zonnewering.

(Stad Gent, Stadsarchief)

en van een lange tafel op drie schragen met de bijhorende banken. Betekenisvol is misschien dat deze kamer pal boven de wijnkelder lag. De aangrenzende kamer werd toegerust om er wandtapijten op te hangen⁵³; voor de haard werd een tochtscherm aangebracht en een withouten lambrisering achter het bed. Alles wijst hier op een gezelschapsruimte ter attentie van Karel de Stoute die in april van dat jaar als luitenant-generaal het daadwerkelijke bewind had overgenomen van de ouder wordende Filips de Goede.

⁵³ Een droge stoff werkt met droge lucht zodat de luchtvochtigheid in de atmosfeer er veel lager ligt dan in een vochtige stoff. De warmte is dan ook agressiever, wat een sterker effect heeft op het lichaam.

⁵⁴ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen en Artesië, B 4110, 1465, f. 93v.

Een *tapisseur* stond in voor de verzorging van de tapijten en de *tapisserie* zelf werd in orde gebracht. In die tijd was de tapisserie elders ondergebracht, wellicht op het neerhof, want er was sprake van ‘*l'estable dessoubz la tapisserie*’.⁵⁵ Ze bevond zich zeker ergens op het neerhof, mogelijk op de verdieping van de nieuwgebouwde hertogelijk paardenstal die in 1461-1462 was opgetrokken. ‘*La chambre du tapisseur*’ bevond zich wellicht daarboven in de dakkap. In 1465 bracht men zijn logies in orde: de trap werd hersteld, hij kreeg enkele nieuwe stoelen en ook de zoldering werd in orde gebracht.⁵⁶ Voor de netheid, maar ook voor de klaarte werden de wanden in het wit geschilderd of gekalkt.⁵⁷ In 1467 bracht men in ‘*la chambre de la tappisserie de monseigneur*’ twee grote muurankers aan, die mogelijk bedoeld waren om de reserve aan wandtapijten op te hangen.⁵⁸

In 1468, het jaar van zijn huwelijk met Margareta van York, werd er hard gewerkt aan het appartement van Karel de Stoute. Hij had de woonruimten van zijn vader overgenomen en wenste zijn Gentse residentie naar eigen smaak in te richten. Zijn nieuwe bruid was erg op wandtapijten gesteld. Zij was wellicht beïnvloed door de geschriften als dat over ‘*The governance of England*’ van omstreeks 1460-1470 waarin John Fortescue haar broer Edward IV had trachten te overtuigen dat hij meer glans kon geven aan zijn koningschap met een dure paleisdecoratie, zoals bijvoorbeeld ‘*rich hangings*’, of dus rijke wandtapijten.⁵⁹ Dat alles wisten de Gentse schepenen blijkbaar maar al te goed. Ter gelegenheid van haar blijde intrede in juli 1468 zorgden zij voor een verzorgde presentatie met wandtapijten langsheen het parcours van de stoet en in de praalruimten in het Hof ten Walle. Ook de ‘*pale*’ of warmkamer werd in 1469 voorzien van wandtapijten.⁶⁰ Ghiselbrecht Thierin, een touwslager, leverde de touwtjes om de tapijten te bevestigen en op te spannen.⁶¹

⁵⁵ ADN, B 4109, f. 99v.

⁵⁶ ADN, B 4110, f. 95v.

⁵⁷ ADN, B 4110, f. 99v.

⁵⁸ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen en Artesië, B 4111, 1467, f. 122v.

⁵⁹ Th. P. Campbell, *Tapestry in the Renaissance. Art and Magnificence*, New York, 2002, p. 19; met verwijzing naar een werk van John Fortescue (c. 1394 – c. 1476), namelijk: C. Plummer (ed.), *The Governance of England*, Oxford, 1885, p. 125.

⁶⁰ ADN, Rekeningen van de ontvanger van het Gentse kwartier, 1468 f. 47v.

⁶¹ ADN, B 4165, f. 70: ‘*petites cordelles employes a pendre les tappisseries de mondit seigneur et de madame*’.

Margareta van York

In 1469 werd de gelijkvloerse kamer van Margareta van York voorzien van lijsten om wandtapijten op te hangen. In 1473 gebeurde dit ook in haar drie nieuw ingerichte kamers. Twee ervan bevonden zich in de noordelijke paleisvleugel en kwamen uit op de eerste verdieping van de galerij. De beide kamers kregen een gelijkaardige aankleding. Men bracht houten blokjes doorheen de wand aan waaraan aan beide zijden lijsten werden vastgehecht voor het ophangen van de tapijten. Maria van Bourgondië volgde het voorbeeld van haar stiefmoeder: bij de nieuwe inrichting van haar slaapkamer in 1473 kreeg deze rondom lijsten voor de wandtapijten.⁶²

In 1469 was er nog sprake van ‘*la tapisserie de monseigneur*’ toen er een venster werd voorzien van nieuw glas⁶³, maar in 1475 besloot Margareta van York een nieuwe *tapisserie* voor zichzelf in te richten. Ze was gelegen boven de kleine kapel van het oratorium en was bereikbaar via een trap die werd voorzien van een met lood beklede dakgoot.⁶⁴ In de bestaande ruimte werd er een bakstenen afscheidingswand gemetseld⁶⁵. Dit schijnt te suggereren dat men één sectie ervan voorzag als verblijf en een andere sectie als bergplaats. De kamer werd voorzien van zes nieuwe glasramen en van een nieuw venster voorzien van ijzeren staven.⁶⁶ Met die *tapisserie* was er iets bijzonders aan de hand. Op grond van een afzonderlijk aannemingscontract realiseerde Eloy vander Burch, meester-timmerman in Gent, binnen de nieuwe ‘*tapisserie une chambrette par maniere dun contour pour y mettre les livres de coronecques et autres livres appartenant a madicte dame*’. Het betrof een houten constructie van 10 voet lang bij tien voet breed. Het contract werd ondertekend door *messire Guillaume de la Baume, seigneur Dierlain, chevalier d’honneur* van de hertogin⁶⁷, en door *messire Guillaume de Poupet*.⁶⁸ Het is bekend dat Margareta van York een zeer actieve belangstelling koesterde voor handschriften en zelfs voor de vroege drukunst. Dit blijkt eens te meer door de inrichting van een eigen bibliotheek in het Hof ten Walle. Maar wat deed die bibliotheek in de *tapisserie*? Welnu, die *tapisserie* blijkt een drievoudige functie te

⁶² Algemeen Rijksarchief Brussel (in het vervolg ARB), Fonds Rekenkamers, Rekeningen van de ontvanger van het Gentse kwartier, nr. 2706, 1473, f. 79v.

⁶³ ADN, B 4165, f. 69.

⁶⁴ ADN, Rekeningen van de ontvanger voor het Gentse kwartier, B 4166, 1475, f. 91, 95v en 104v.

⁶⁵ ADN, B 4166, f. 91v-92.

⁶⁶ ADN, B 4166, f. 91v-92.

⁶⁷ Guillaume de La Baume (-1516), seigneur d'Irlain (Illeins), du Mont-Saint-Sorlin et de Marbos, ridder van het Gulden Vlies vanaf 1481.

⁶⁸ ADN, B 4166, f. 108-108v. Guillaume (de) Poupet was maître d'hôtel van Karel de Stoute en verwelkomde de hertogin van York toen zij naar Vlaanderen kwam.

hebben gehad. Enerzijds was ze bedoeld als bergplaats voor de wandtapijten, die werden opgeborgen in een elders gerecupereerde grote kast. Het betrof niet een *dressoir*, maar een *aulmaire*, een kast met grote deuren.⁶⁹ Anderzijds was er ook een bibliotheekruimte in ondergebracht. Maar ten derde fungeerde ze ook als een goed uitgerust verblijf. Het meubilair bestond uit drie tafels, waarvan die in sparenhout 2.10 m lang en 60 cm breed was⁷⁰, en verder een groot bed waaronder een kleine met koorden bespannen brits op rolletjes kon worden geschoven.⁷¹ Die uitrusting kon moeilijk voor de tapijtmaker bestemd zijn, vooral omdat van het grote bed werd beschreven als '*une grande coetse qui souloit estre sur la chambre de madicte dame*'.⁷² De vermelde drie functies schijnen erop te wijzen dat de *tapisserie de madame* bestemd was voor kostbaarheden, boeken en wandtapijten, en dat zij er een zit- en leesruimte had voorzien waar zij ook in bed kon lezen.

De eerste helft van de 16de eeuw

Ook de Habsburgse vorsten genoten van hun wandtapijten. In het jaar 1502 verbleven zij niet aan het Hof ten Walle, maar zij lieten intussen wel een en ander in orde brengen in hun Gentse residentie. Zo werd onder meer de houten wandbekleding van de kamer van aartshertog Filips de Schone aangepast om wandtapijten op te hangen.⁷³

In 1508 nam Margareta van Oostenrijk een tijdlang haar intrek in het Hof ten Walle. Het verblijf van de landvoogdes droeg ook een officieel karakter. Margareta kwam de financiële medewerking van de Vier Leden van Vlaanderen inroepen voor het verder zetten van de Gelderse oorlog tegen Karel van Egmont, die de soevereiniteit van zijn graafschap wilde heroveren op de Habsburgse dynastie. In de grote zaal van het paleis werd een troonhemel geconstrueerd en bracht men de nodige voorzieningen aan om de ruimte rondom volledig te bespannen met wandtapijten die men huurde bij de Gentse tapijtwever Pieter Pieters.⁷⁴ Het betrof '*la tappisserie qui a esté tendue en la grande salle de la Court en la dicte ville de Gand [...] en laquelle grant salle messeigneurs les Estas furent assemblez*'.⁷⁵ Het groot ensemble wandtapijten was zeker bedoeld om indruk te

⁶⁹ ADN, B 4166, f. 103 en f. 104v.

⁷⁰ ADN, B 4166, f. 91 en f. 99.

⁷¹ ADN, B 4166, f. 108-108v.

⁷² ADN, B 4166, f. 91.

⁷³ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal van Vlaanderen, B 4126, 1502, f. 134v-135.

⁷⁴ ADN, Rekeningen van de ontvanger voor het Gentse kwartier, B4167, 1508, f. 115.

⁷⁵ M. Bruchet & E. Lancien, *l'Itinéraire de Marguerite d'Autriche*, p. 39

maken op de aanwezigen. Het feit dat Margareta haar eigen wandtapijten niet uit Brussel had meegebracht, wijst erop dat zij het Hof ten Walle als een secundaire residentie beschouwde.

Toch bezat de Gentse residentie nog een eigen tapisserie. Ze was toen gelegen boven de middenpoort en kon worden bereikt via een uitwendige houten trap die in 1519 door timmerman Joos Valckeman werd vernieuwd.⁷⁶ Die locatie kon wellicht niet voldoende worden beveiligd. In 1522 was *'l'office de la tapisserie'* al verplaatst naar een ruimte achter de grote zaal. Ze werd toen echter gebruikt als opslagplaats voor meubels.⁷⁷

In de tweede helft van april 1532 kwam Maria van Hongarije in Gent residenten. De zus van Karel V en toenmalige landvoogdes verbleef duidelijk langere tijd aan het Hof ten Walle. Zij ging graag picknicken op het tuineiland en liet er verscheidene banken aanbrengen. Zij liet haar zitruimte omringen met stammen van sparren van meer dan 4 meter hoog *'pour y pendre les tapyts contre le soleil a cause que la Roynne y venoit souvent menger'*.⁷⁸ Alleszins had zij haar verzameling wandtapijten meegebracht. Dat die tapijten bij gelegenheid ook buiten werden gebruikt, wordt ook nog geïllustreerd door een gebeuren in 1547. In april en mei van dat jaar verbleef Maria van Hongarije eens te meer aan het Hof ten Walle. Toen de Gentse Heilige-Bloedprocessie het Hof ten Walle aandede, liet de landvoogdes op het parcours tussen de Sint-Widokapel en de Zilverpoort sparrenhouten palen opstellen waaraan voor de gelegenheid wandtapijten werden opgehangen.⁷⁹

Conclusie

In de huidige stand van het archiefonderzoek over de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw vindt men weinig aanwijzingen over een uitgebreide productie van wandtapijten in Gent, noch over een intens gebruik ervan in de binnenhuisinrichting. Dit lijkt eerder verwonderlijk in een belangrijke en vermogende stad als Gent. In het vorstelijke milieu van de graven van Vlaanderen, meer bepaald vanaf het aantreden van hertog Filips de Goede, werd daarentegen wel degelijk gebruik gemaakt van dergelijke tapijten als middel tot decoratie en als uitdrukking van prestige. Maar ook hier wijst niets erop dat het om Gentse producten ging.

⁷⁶ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen, B 4131, 1519, f. 164v-165.

⁷⁷ ADN, Inventaris van de inboedel van het Hof ten Walle, B 3513, 1522.

⁷⁸ ADN, Rekeningen van de ontvanger-generaal van Vlaanderen, B 4140, 1532, f. 247.

⁷⁹ ARB, Fonds Rekenkamers, Rekeningen van de ontvanger-generaal voor Vlaanderen, nr. 2718, f. 221v.

